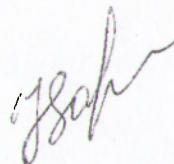

81.2 Нім.

3-156

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Задорожна Ірина Петрівна

УДК: 811.112.2'373.7

**СЕМАНТИЧНІ ТА СПОЛУЧУВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ
КОМПОНЕНТІВ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Левицький Віктор Васильович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри германського, загального та
порівняльного мовознавства

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Денисенко Софія Никифорівна,
Український державний лісотехнічний
університет,
професор кафедри іноземних мов

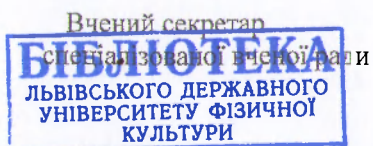
кандидат філологічних наук, доцент
Билиця Ярослав Теодорович,
Прикарпатський університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри німецької філології

Провідна установа: Київський національний лінгвістичний
університет, Міністерство освіти та науки
України, кафедра німецької філології

Захист відбудеться 10 квітня 2003 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.015.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79001, м. Львів, вул. Драгоманова, 5

Автореферат розісланий "14 березня" 2003 року

Шпак О.А.

Шпак О.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дослідження мови на всіх етапах розвитку суспільства не могло залишити поза увагою стійкі сполуки слів, у яких не лише найповніше розкриваються уявлення народу про світ і специфічні національні особливості, а й уся складність і багатогранність мови та її феноменів. Саме ця складність є причиною невирішеності низки питань, які, незважаючи на інтенсивність досліджень у фразеології в другій половині ХХ століття, викликають постійний інтерес мовознавців. "Класичними" питаннями залишаються: визначення обсягу фразеології та її одиниць, створення дієвих та об'єктивних класифікацій фразеологізмів, з'ясування природи фразеологічного значення і т. ін.

Невирішеність загальнотеоретичних проблем ускладнює створення об'єктивно побудованих фразеологічних словників.

Таким чином, АКТУАЛЬНІСТЬ теми зумовлена необхідністю встановити певні об'єктивні критерії визначення обсягу фразеології, що відповідає потребам практичної лексикології та лексикографії. Детальної розробки потребує класифікація фразеологізмів (фразеологічних одиниць – далі ФО) з урахуванням ступеня взаємозв'язку їх компонентів. Крім того, необхідно здійснити ґрунтовне дослідження лексико-семантичного складу фразеологічного фонду німецької мови.

ЗВ'ЯЗОК РОБОТИ З НАУКОВИМИ ТЕМАМИ. Роботу виконано в рамках теми "Семантика та прагматика одиниць лексичного, фонетичного та морфологічного рівнів мови" (номер держреєстрації 0199U001872), що розробляється кафедрою германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету і затверджена вченою радою Чернівецького державного університету 27 лютого 1997 року, протокол №2.

ОБ'ЄКТОМ дослідження є фразеологія сучасної німецької мови, **ПРЕДМЕТОМ** – лексичний та лексико-семантичний склад її фразеологічних одиниць.

МАТЕРІАЛОМ обрано 2200 ФО з "Немецко-русского фразеологического словаря" Л.Е. Біновича і М.М. Гришина та 15 творів німецьких письменників другої половини ХХ століття.

Крім того, у дослідженні додатково використовувалися дані зі словників "Duden. Deutsches Universalwörterbuch" та "Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch, herausgegeben von E. Agricola".

МЕТОЮ дисертації є визначення особливостей вживання лексичних одиниць та їх лексико-семантичних підкласів (далі ЛСП) у складі ФО і вільно в тексті за допомогою квантитативних методів та створення

класифікацій фразеологізмів з урахуванням ступеня зв'язку між компонентами лексичних біномів.

Відповідно до мети роботи були поставлені такі ЗАВДАННЯ:

- 1) Визначити частоту вживання іменників, прикметників і дієслів у складі ФО.
 - 2) Розподілити за лексико-семантичними підкласам всі іменники, прикметники та дієслова, використані у фразеологізмах.
 - 3) Визначити найпродуктивніші та найбільші за обсягом ЛСП серед іменників, прикметників та дієслів, які вживаються у складі ФО.
 - 4) Визначити найпродуктивніші лексичні одиниці в кожному ЛСП.
 - 5) Порівняти частоти вживання певних ЛСП та їх одиниць у фразеологічному словнику та в художньому тексті.
 - 6) Довести можливість встановлення за допомогою квантитативних методів ступеня фразеологічності слова та ЛСП.
 - 7) Довести статистично можливість поділу фразеології на лексичну та семантичну.
 - 8) Показати принципи відбору словосполучень до фразеологічного словника, враховуючи наявність стабільного зв'язку між компонентами цих сполучень.
 - 9) Створити класифікацію ФО залежно від ступеня зв'язку між їх компонентами.
 - 10) Здійснити аналіз частоти вживання фразеологізмів у художньому тексті.
- НАУКОВА НОВИЗНА роботи полягає в тому, що в ній уперше:
- 1) Досліджено лексико-семантичний склад німецької фразеології, вивчено розподіл лексичних одиниць за ЛСП, визначено та зіставлено їх обсяги й фразеологічну продуктивність.
 - 2) Зіставлено частоту вживання певних ЛСП та їх одиниць в художньому тексті та у фразеологічному словнику.
 - 3) Уведено поняття “фразеологічність слова”, “фразеологічність ЛСП”, “фразеологічна насиченість твору”, “фразеологічна вживаність слова”.
 - 4) Визначено частоту вживання в художній літературі фразеологізмів із соматизмами, зоонімами, дієсловами руху та розумової діяльності, з прикметниками оцінки та часу.
 - 5) Виявлено найчастотніші фразеологізми з одиницями шести зазначених вище ЛСП в художній літературі другої половини ХХ століття.
 - 6) Здійснено поділ фразеології на лексичну та семантичну.
 - 7) Створено класифікації фразеологізмів з урахуванням ступеня зв'язку між їх компонентами.

НА ЗАХИСТ ВІНОСЯТЬСЯ ТАКІ ПОЛОЖЕННЯ:

1. Іменники відіграють у фразеології найважливішу семантичну роль, а дієслова є синтаксичним центром ФО.

2. Лексичні одиниці з умовно позитивною конотацією вживаються частіше як у складі фразеологізмів, так і вільно у тексті.

3. Частота вживання ЛСП у фразеології залежить не лише від частоти вживання цього ЛСП в літературі; у фразеології спостерігається перевага одиниць певних ЛСП при утворенні ФО. На вживання ЛСП у тексті впливає зміст, а у фразеології – конотаційні можливості лексичних одиниць підкласу.

4. Високочастотні слова в тексті є високопродуктивними у фразеології. Низькочастотні слова є малопродуктивними у фразеології, але становлять більшість серед лексичних одиниць у ЛСП. Це означає, що рідковживані слова схильні до одно-дворазової фразеологічної сполучуваності, а загальноживані – до багаторазової. Таким чином, конотація рідкісних слів пов'язана з їх "екзотичністю", а загальноживаних – із загальною відомістю носіям мови, легкістю алегоричного переосмислення та давнім походженням.

5. Чим більша кількість ФО з певним словом зафіксована у фразеології, тим частіше це слово є компонентом ФО в художній літературі.

6. Вживання фразеологізмів у тексті є важкопрогнозованим явищем, але можна встановити певну частоту їх вживання для кожного твору і автора (фразеологічну насиченість) як одну із особливостей авторського стилю та свідчення багатства мови.

7. Фразеологічність слова є складним явищем, яке залежить не лише від фразеологічної продуктивності та частоти вживання в тексті, і може бути вирахована квантитативними методами.

8. До фразеологічного фонду мови належать усі лексичні біноми зі встановленим за допомогою квантитативних методів стабільним (фразеологічним) зв'язком.

9. Більшість лексичних біномів типу "слово + слово" зі стабільним лексичним зв'язком фіксуються словниками (в тому числі фразеологічними), що свідчить про можливість використання запропонованих у дисертації статистичних методів при укладанні фразеологічних словників, тобто при розпізнаванні фразеологічної одиниці та встановленні обсягу фразеології.

10. Поділ біномів на зони фразеологічності з урахуванням ступеня стабільного зв'язку їх компонентів (ступеня фразеологічності бінома) є одним з можливих видів класифікацій фразеологізмів.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОБОТИ полягає в подальшій розробці й систематизації знань про фразеологію і фразеологічну сполучуваність

та її зв'язки з іншими лінгвістичними та екстралінгвістичними явищами. Отримані результати розширюють уявлення про природу фразеологізмів і про лексичну сполучуваність, сприяють вирішенню проблем, пов'язаних зі встановленням обсягу фразеології та визначенням ФО.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОБОТИ пов'язане з можливістю використання теоретичних положень і практичних результатів дослідження у вузівських курсах загального мовознавства, лексикології, стилістики, для написання дипломних робіт і підготовки навчальних посібників для студентів філологічних факультетів. Отримані дані можуть використовуватися при укладанні частотних словників (у тому числі фразеологічних) та розробці проблем, пов'язаних з автоматичним аналізом тексту і перекладом взагалі. Запропоновані методи для розпізнавання фразеологічних сполучень рекомендується використовувати при укладанні фразеологічних словників.

МЕТОДИКА дослідження визначається цілями та завданнями роботи і носить комплексний характер. В основу покладений індуктивний метод, що йде від накопичення мовного матеріалу до його аналізу і виявлення закономірностей функціонування лексичних одиниць у фразеології.

У роботі використовуються статистичні методи, а також методи контекстологічного та компонентного аналізу.

АПРОБАЦІЯ роботи. Матеріали дослідження були представлені на трьох міжнародних наукових конференціях:

“Єдинство системного і функціонального аналізу мовних одиниць” – м. Белгород (Росія) 1999 рік;

“Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество” – м. Ялта (Україна) 2000 рік;

“Функциональная лингвистика. Язык. Человек. Власть” – м. Ялта (Україна) 2001 рік.

Основні положення і висновки, викладені в дисертації, відображені в шести публікаціях.

Мета і завдання дисертації зумовили **СТРУКТУРУ** роботи, яка складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації складає 267 сторінок. Робота містить 54 таблиці. 14 таблиць введені до тексту дисертації, решта 40 таблиць подані в додатках (сторінки 190-267). Бібліографія нараховує 202 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. Слово. Фразеологічна одиниця. Сполучуваність

Перші кроки в дослідженні національних європейських мов беруть початок із спостережень лексикографів. Уже в XVI-XVIII століттях виходять перші збірки прислів'їв, приказок, крилатих слів німецькою і латинською мовами. Незважаючи на те, що їх кількість постійно зростає, ґрунтовне вивчення теорії фразеології почалося лише з кінця XIX століття.

Уперше термін "фразеологія" для позначення вчення про звороти вжив Ш. Баллі. До 30-их років XX століття фразеології приділяли увагу лише при дослідженні семантики, синтаксису, словотвору. Окремими питаннями фразеології займалися О. Есперсен, Г. Пауль, О.О. Потебня, Ф. де Соссюр, І.І. Срезневський, П.Ф. Фортунатов, Л.В. Щерба та інші.

Використовуючи досягнення попередників (у першу чергу Ш. Баллі), питання про фразеологію як лінгвістичну дисципліну поставив В.В. Виноградов, праці якого стали основоположними і сприяли особливо активному дослідженню проблем фразеології в радянській (у тому числі українській) лінгвістиці, досягнення якої в цій галузі не викликають сумніву.

Визначення "фразеології" як окремої лінгвістичної дисципліни, а не одного з розділів лексикології знаходить своє обґрунтування лише у 60-80-і роки XX століття з виникненням нових підходів та методів у дослідженні (М.Ф. Алсфіренко, Н.М. Амосова, В.Л. Архангельський, Я.А. Баран, Я.Т. Билиця, В.І. Гаврись, С.Н. Денисенко, В.П. Жуков, Р.П. Зорівчак, О.В. Кунін, В.М. Мокієнко, О.П. Пророченко, Л.Г. Скрипник, В.Н. Телія, І.І. Чернишова, М.М. Шанський та інші).

Незважаючи на велику кількість досліджень у XX столітті, не можна вважати остаточно вирішеними основні питання фразеології, які стосуються її одиниць, обсягу, фразеологічного значення тощо. Значною мірою це пояснюється відсутністю єдиної концепції слова та його лексичного значення. Невирішеність цих питань ускладнює розробку об'єктивних і дієвих класифікацій ФО і сприяє виникненню принципових суперечностей та помилок при укладанні фразеологічних словників.

На думку більшості вчених, значення фразеологічної одиниці не є сумою значень його компонентів, однак зв'язок між словами в складі ФО пов'язаний з їх лексичним значенням. У зв'язку з цим порівняльний аналіз кількісних характеристик слів-компонентів ФО та їх лексико-семантичних підкласів у фразеологічному (постійному) і вільному (змінному) контексті, виявлення стабільного (фразеологічного) зв'язку в

лексичних біномах має важливе значення як для розвитку теорії фразеології, так і для створення частотних фразеологічних словників.

Розділ 2. Матеріал і методи дослідження

Для порівняльного аналізу функціонування лексичних одиниць та їх ЛСП у фразеологічному словнику і художньому тексті обрано 2200 ФО з «Немецко-русского фразеологического словаря» Л.Е. Біновича та М.М. Гришина та 15 творів німецьких письменників другої половини ХХ століття загальною кількістю слововживань 274500 одиниць.

Об'єктом дослідження обрано іменники, дієслова і прикметники, вжиті у складі досліджуваних ФО, оскільки саме ці три частини мови є провідними класами слів.

Репрезентативність обох вибірок, доведена за допомогою формули, запропонованої В.І. Перебийніс, 1985, дозволяє вважати об'єктивними результати і висновки аналізу.

Досліджувані одиниці (у нашому випадку слова, їх ЛСП і ФО) та їх властивості, як і інші об'єкти дійсності, можуть кількісно повторюватися в певному мовленнєвому ланцюгу, що дозволяє вести за ними такі кількісні спостереження: частота вживання слів та їх ЛСП у фразеологічному словнику і в тексті, частота вживання певних ФО у тексті, обсяги ЛСП (кількість одиниць), обсяг сполучуваності слова або ЛСП (кількість синтагматичних партнерів), частоти вживання синтагматичних партнерів та інше.

Частотні характеристики є важливими при вивченні мовних явищ і слугують вихідними даними для глибшого статистичного аналізу, який може довести домінування певного феномену, виявити особливості співвідношень тих чи інших одиниць.

Розповсюдженим методом перевірки статистичних гіпотез є критерій χ^2 (хі-квадрат), за допомогою якого визначають наявність відповідностей або розходжень між розподілами частот спостережуваних величин.

Сума χ^2 дозволяє встановити наявність або відсутність зв'язку між величинами. Ступінь цього зв'язку визначають за допомогою коефіцієнтів спряженості (так звані коефіцієнт Чупрова К і коефіцієнт Ф).

Кількісні методи дедалі частіше використовуються в лінгвістиці, оскільки мають певну об'єктивну доказову силу і розкривають ті мовні закономірності, які неможливо виявити іншим шляхом (М.М. Копиленко, 1973; В.В. Левицький, 1989).

Розділ 3. Аналіз лексико-семантичного складу німецької фразеології

У мовознавстві існує значна кількість лексико-семантичних класифікацій різних частин мови, які різняться обсягом, деталізацією, вихід-

ною основою тощо, але кожен науковець, як правило, розробляє свою робочу, оперативну класифікацію, виходячи із завдань дослідження.

Нами також запропоновані власні семантичні класифікації іменників, дієслів і прикметників, які полегшують дослідження кількісних характеристик слів у складі ФО та особливостей їх сполучуваності в художньому тексті.

1254 іменники, вжиті в складі 1809-и фразеологізмів 2232 рази, ми розподілили на основі першого значення, зафіксованого в словнику Duden, за 27-ома ЛСП.

Частота вживання іменника або ЛСП у фразеологічному словнику є його **фразеологічною продуктивністю**. Найбільш фразеологічно продуктивним є ЛСП “Соматизми”, одиниці якого позначають частини тіла і органи істот, а найбільш фразеологічно продуктивним іменником є „Hand“.

Найбільшим за **обсягом** ЛСП, тобто таким, до складу якого входить найбільша кількість іменників, є ЛСП “Предмети побуту, знаряддя праці та будь-якої діяльності”, загальна кількість яких в лексичному складі мови найбільша.

Середня фразеологічна продуктивність іменників (2) в німецькій мові дорівнює частці від поділу загальної кількості фразеологічних слововживань усіх іменників на загальну кількість цих іменників. Іменники з фразеологічною продуктивністю вище двох є **високопродуктивними**. Середня фразеологічна продуктивність серед цієї групи – 6. Отже, іменники, які трапляються серед досліджуваної кількості ФО більше 6 разів, є **гіперпродуктивними**.

На основі цих розрахунків можемо виділити **зони фразеологічної продуктивності** іменників і здійснити відповідний кількісний аналіз:

1 зона: малопродуктивні іменники (фразеологічна продуктивність – 1): „Fresse“, „Daumen“, „Leber“ та інші. Усього: 73,4 % від загальної кількості іменників.

2 зона: середньодуктивні (2): „Nerv“, „Lippe“, „Faust“ та інші. Усього: 14,8 %.

3 зона: високопродуктивні (3-6): „Bart“, „Arm“, „Zunge“ та інші. Усього: 8,5 %.

4 зона: гіперпродуктивні (від 7): „Haar“, „Ohr“, „Hand“ та інші. Усього: 3,4 %.

Отже, більшість іменників вживаються лише в одній ФО, а найбільша кількість високо- і гіперпродуктивних іменників зафіксована в ЛСП “Соматизми”.

Стилістичне забарвлення слова різко знижує кількість його залучень до складу ФО (напр., „Mund“ і „Maul“).

У багатьох ЛСП можна побачити антонімічні пари, тобто іменники, які мають серед загальної кількості досліджуваних одиниць антоніми – слова, що протиставляються за найбільш загальною та істотною для їх значення семантичною ознакою, причому знаходяться на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми („Courage“ – „Angst“, „Recht“ – „Unrecht“, „Mann“ – „Frau“, „Leben“ – „Tod“ та інші). У 83 % випадків можемо констатувати, що іменник з умовно позитивною конотацією (тобто, з вищою мірою ознаки, ступенем якості, важливіший, кращий з погляду традицій, релігії) трапляється в складі ФО частіше, ніж його антонім.

Вирішальна роль соматизмів серед іменників у фразеології пояснюється їх належністю до загальноновживаної та найдавнішої лексики, важливістю органів і частин тіла для життєдіяльності людини і легкістю їх алегоричного переосмислення.

652 дієслова, які вживаються у 1751-ій фразеологічній одиниці 2053 рази, ми аналогічно віднесли до відповідного ЛСП з 13-и розроблених нами.

Найбільш **фразеологічно продуктивним** виявився ЛСП “Рух”, а дієсловом – „sein“, що належить до ЛСП “Статичний стан”, який не набагато поступається за продуктивністю першому ЛСП.

Найбільшим за обсягом є ЛСП “Фізичний вплив”.

Вирахувавши середню фразеологічну продуктивність серед усіх дієслів (3) і серед високопродуктивних (18), можна виділити **зони фразеологічної продуктивності** дієслів:

1 зона: малопродуктивні дієслова (1-2): „anfahren“, „durchgehen“, „tanzen“ та інші. Усього: 82,1 %.

2 зона: середньодуктивні (3): „schicken“, „aufgehen“ та інші. Усього: 5,8 %.

3 зона: високопродуктивні (4-18): „treiben“, „werfen“, „legen“ та інші. Усього: 10 %.

4 зона: гіперпродуктивні (від 19): „ziehen“, „gehen“, „kommen“ та інші. Усього: 2,2 %.

Отже, більшість дієслів є малопродуктивними.

Найбільше високо- і гіперпродуктивних одиниць в ЛСП “Рух”.

Якщо розглянути антонімічні пари, то в 66,7 % кількісно переважають дієслова з умовно позитивною конотацією (наявністю дії, отримання), хоча антонімічність і позитивність серед дієслів набагато складніше явище, ніж серед іменників і прикметників (напр.: „nehmen“ – „geben“, „verlieren“ – „finden“, „leben“ – „sterben“ та інші).

Таким чином, проведене дослідження не дозволяє констатувати перевагу якогось одного дієслівного ЛСП у німецькій фразеології, як це

було виявлено для іменників, що свідчить в певній мірі про перевагу синтаксичної, а не семантичної ролі дієслова при утворенні ФО.

Лише 646 ФО з усіх досліджуваних містять у своєму складі прикметники. Кількість їх слововживань 718. Кожен із зафіксованих 235-и прикметників розподілено відповідно до одного з 17-и ЛСП.

Найбільш **фразеологічно продуктивним** ЛСП є “Оцінка”, а найбільш продуктивним прикметником – „gut“, що належить до цього ЛСП. Саме ЛСП “Оцінка” є і **найбільшим за обсягом** серед інших.

Оскільки середня фразеологічна продуктивність серед усіх прикметників – 3, а серед високопродуктивних – 9, то поділ на зони **фразеологічної продуктивності прикметників** виглядатиме таким чином:

1 зона: малопродуктивні (1-2): „nett“, „duftig“, „toll“ та інші. Усього: 70,2 %.

2 зона: середньодуктивні (3): „tuer“, „echt“, „billig“ та інші. Усього: 7,7 %.

3 зона: високопродуктивні (4-9): „heilig“, „falsch“, „richtig“ та інші. Усього: 16,6 %.

4 зона: гіперпродуктивні (від 10): „lieb“, „recht“, „gut“ та інші. Усього: 5,5 %.

Отже, більшість прикметників трапляються в складі ФО у фразеологічному словнику одноразово.

Найбільше високо- і гіперпродуктивних одиниць містять ЛСП “Оцінка” та ЛСП “Просторові характеристики”.

Прикметник, як жодна інша частина мови, доводить, що умовно позитивна лексика у фразеології вживається значно частіше (81 %) (напр.: „schön“ – „häßlich“, „rein“ – „schmutzig“, „gut“ – „schlecht“ та інші).

Таким чином, можна стверджувати, що прикметники ЛСП “Оцінка” відіграють у німецькій фразеології головну роль. На нашу думку, це пояснюється власне роллю фразеологізмів: відображення ставлення мовця до сказаного, слухача, явища тощо, передача емоційного стану. Окрім того, прикметники цього ЛСП є найчисленнішими в лексичному фонді німецької мови.

Розділ 4. Аналіз лексико-семантичних підкласів на матеріалі художньої літератури

Словники – спосіб організації та вираження лексичного складу мови, а актуалізація одиниць лексичного рівня, зафіксованих у словнику, здійснюється в тексті. Текст та словник пов’язані між собою як мовлення і мова, що не може не відбитися на слові.

Кількісні параметри слів (певних частин мови) в тексті є важливими в лексикостатистиці. Уже на початку ХХ століття виникає ідея про

можливість досліджувати авторський стиль за допомогою кількісних методів.

Серед загального обсягу матеріалу і кількості ЛСП ми обрали по два ЛСП серед досліджуваних іменників, прикметників і дієслів: фразеологічно найбільш продуктивний і середньопродуктивний. Саме для цих шести ЛСП та їх одиниць здійснено порівняльний та кількісний аналіз їх вживання і використання ФО з ними у творах різних авторів II половини ХХ століття.

Серед іменників досліджувалися 95 соматизмів і 57 зоонімів.

Якщо порівняти фразеологічну продуктивність соматизмів (у словнику) із частотою в тексті, можна стверджувати, що 1) високопродуктивні у фразеології є високочастотними в тексті (80 %); 2) „Hund“ є першим серед соматизмів за частотою і у фразеологічному словнику (фразеологічною продуктивністю), і в тексті.

11 % усіх слововживань соматизмів у тексті зафіксовано в складі ФО. Найбільш фразеологічно вживаним є „Hund“. Оскільки на 95 соматизмів припадає 233 фразеологічних вживання у тексті, соматизми, які трапляються у складі цих ФО більше 3 разів, є найбільш фразеологічно вживаними. Усі вони (крім „Nerv“) належать до високопродуктивних у фразеології і високочастотних у тексті, тобто чим частіше використовується слово у мовленні, тим більше ФО з ним існує, і тим частіше такі ФО вживаються мовцями.

Відсоток вживань слова у складі ФО від загальної кількості слововживань свідчить про його фразеологічність. Абсолютно фразеологічними є „Buckel“ і „das Innerste“, які вжиті одноразово в тексті, причому в складі ФО.

Насиченість творів соматизмами є часткою від поділу кількості слововживань на кількість досліджуваних сторінок і свідчить про роль описів зовнішності та рухів істот для передачі змісту.

Аналогічно можна вирахувати і фразеологічну насиченість творів соматизмами, яка свідчить про мовне багатство автора і персонажів.

Найчастіше вживають письменники II половини ХХ століття ФО із соматизмом „in j-s Augen“.

Щодо зоонімів, то фразеологічно найбільш продуктивний „Hund“ є і найбільш частотним у тексті.

23 % високопродуктивних у фразеології зоонімів є високочастотними у тексті.

Із 224 слововживань зоонімів у тексті лише 10 були фразеологічними і 4 з них належали „Hund“, тобто автори фактично не використовують ФО з цими іменниками.

Абсолютно фразеологічними є іменники „Kuckuck“ і „Schweinehund“.

Низька насиченість творів зоонімами пояснюється змістом, а низька фразеологічна насиченість пов'язана з належністю значної кількості ФО з цими іменниками до грубої та ненормативної лексики.

Серед **дієслів** аналізувалися 106 дієслів руху і 40 дієслів розумової діяльності.

93,8 % високопродуктивних у фразеології **дієслів руху** є високо частотними в тексті. На першому місці за двома згаданими вище показниками знаходиться „kommen“.

11,1 % всіх слововживань дієслів цього ЛСП є фразеологічними. Найбільш фразеологічно вживане – „gehen“.

Усі дієслова, які вживаються у складі ФО в тексті більше 3 разів, є найбільш фразеологічно вживаними. Усі вони належать до високо продуктивних у словнику і високочастотних у тексті.

Абсолютно фразеологічних дієслів не спостерігається. Найбільш фразеологічне – „kehren“.

Не існує творів, де б не використовувалися дієслова руху та фразеологізми з ними, хоча насиченість ними дуже різна. Найчастіше вживається ФО „es geht“.

Щодо **дієслів розумової діяльності**, то серед них високопродуктивні у фразеології є, як правило, високочастотними у тексті (71,4 %). Лідером і у фразеологічному словнику, і у досліджуваних творах є „wissen“.

Лише 1,91 % всіх слововживань цього ЛСП є фразеологічними. Найбільш фразеологічно вживаним є „wissen“. Серед 4-ьох дієслів, які можна вважати найбільш фразеологічно вживаними (від 2 разів в складі ФО), 2 є високопродуктивними і 2 – високочастотними. І високопродуктивним, і високочастотним є лише „wissen“.

Абсолютно фразеологічним є „ablesen“.

В усіх творах вживаються дієслова цього ЛСП і в більшості зафіксовані ФО з ними. Найбільш вживаною є ФО „Rolle spielen“.

Серед **прикметників** досліджувалися 49 прикметників оцінки і 10 – часу.

Усі високопродуктивні у фразеологічному словнику **прикметники ЛСП “Оцінка”** є високочастотними у тексті; „gut“ є лідером за двома згаданими вище показниками.

5,4 % усіх слововживань цих прикметників у тексті є фразеологічними. Лідером серед 7 найбільш фразеологічно вживаних (більше 2 разів у складі ФО) є „gut“. 5 з них є високопродуктивними у словнику і високочастотними у тексті.

Абсолютно фразеологічних прикметників не спостерігається; „unrecht“ є найбільш фразеологічним серед інших.

У кожному творі вживаються як прикметники оцінки, так і ФО з ними. Найбільш вживаною ФО є „recht haben“.

Щодо **прикметників часу**, то всі високопродуктивні у фразеології є високочастотними у тексті. Найпродуктивнішим у словнику є „alt“, а у тексті – „sprät“.

Лише 0,64 % всіх слововживань прикметників цього ЛСП є фразеологічними.

Помітною є низька фразеологічність цих прикметників. Найбільш фразеологічним серед інших є „ewig“.

У кожному творі трапляються прикметники цього ЛСП, але майже не зафіксовано ФО з ними.

В антонімічних парах серед слів шести досліджуваних ЛСП у тексті завжди переважають одиниці з умовно позитивною конотацією.

Розділ 5. Аналіз сполучуваності ЛСП та їх одиниць

На сполучувальні властивості слова впливають як суто лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори, і стабільний (постійний) контекст не є винятком. Окрім того, перехід від змінного контексту до постійного здійснюється поступово через стійкий контекст і сполучувальні властивості слова мають ступеневий характер (Н.М. Амосова, 1958).

Багато класифікацій ФО враховують ступінь зв'язку між компонентами (Ш. Баллі, В.В. Виноградов, Е. Атрікола, Н.М. Амосова, І.І. Чернишова та інші).

Розрізнення ступеня фразеологічного зв'язку, на нашу думку, не можна здійснити без використання статистичних методів, які, крім того, допомагають при розпізнаванні постійного контексту і відмежуванні його від змінного. Серед досліджуваних нами лексичних одиниць найбільш **фразеологічними** серед інших у своєму ЛСП (тобто такими, для яких за допомогою суми χ^2 і коефіцієнта К встановлений найвищий ступінь зв'язку між вільним вживанням слова і його вживанням у складі ФО в тексті відносно інших) є: серед соматизмів – „Ohr“, серед зоопізмів – немає, серед дієслів руху – „gehen“, серед дієслів розумової діяльності – „wissen“, серед прикметників оцінки – „recht“, серед прикметників часу – немає.

Отже, фразеологічність слова – складне явище, яке залежить не лише від частоти вживання у фразеологізмах або в тексті. З наведених вище чотирьох слів лише „wissen“ є фразеологічно найпродуктивнішим і найчастотнішим в тексті серед одиниць свого ЛСП.

Найбільш фразеологічними ЛСП з шести досліджуваних є: соматизми, дієслова руху, прикметники оцінки, що виглядає цілком логічним

порівняно з трьома іншими ЛСП (це відповідно: зооніми, дієслова розумової діяльності, прикметники часу).

Найбільш фразеологічними лексичними біномами типу “слово + слово” є: серед соматизмів „recht“ + „Hand“, серед дієслів руху – „gut“ + „gehen“ і „stellen“ + „Frage“, серед дієслів розумової діяльності – „schreiben“ + „Buch“, серед прикметників оцінки – „recht“ + „Hand“, серед прикметників часу „alt“ + „sein“, серед зоонімів – немає.

Найбільш фразеологічними семантичними біномами типу “слово + ЛСП” є: серед соматизмів – „Hand“ + прикметники ЛСП “Оцінка”, серед дієслів руху – „tragen“ + іменники ЛСП “Одяг”, серед дієслів розумової діяльності – „denken“ + прислівники ЛСП “Розумові здібності”, серед прикметників оцінки – „lieb“ + іменники ЛСП “Назви людей” (абсолютно фразеологічний біном), серед прикметників часу – „jung“ + іменники ЛСП “Назви людей”, серед зоонімів – немає.

Найбільш фразеологічний семантичний біном типу “ЛСП + ЛСП” – прислівники ЛСП “Оцінка” + дієслова ЛСП “Розумова діяльність”.

Компоненти біномів типу “слово + слово” з позитивною конотацією кількісно переважають умовно негативні.

Більшість словосполучень, у яких виявлено стабільний зв’язок за допомогою статистичних методів, фіксуються словниками або як ФО, або як типові словосполучення, однак спостерігаються випадки, коли отримані нами дані статистичного дослідження протирічать даним словників. Загалом, виявлений стабільний зв’язок між компонентами в біномі ніколи не буває випадковим. Такі біноми є або “класичними” фразеологізмами з частковим або повним переосмисленням компонентів (напр., „Wort“ + „fallen“, „Blick“ + „werfen“, „Gott“ + „wissen“ та інші у нашому дослідженні), або типовими, широкоживаними сполученнями слів (напр., „Brief“ + „schreiben“, „genau“ + „wissen“, „gut“ + „verstehen“ та інші). На нашу думку, біноми обох груп повинні фіксуватися фразеологічними словниками і досліджуватися в рамках фразеології.

Якщо розглядати фразеологію як розділ мовознавства, що вивчає сталу сполучуваність, то за допомогою статистичних методів (суми χ^2 і коефіцієнта К) нами доведено можливість поділу фразеології на:

- 1) лексичну (слово + слово, наприклад: „Hand“ + „recht“),
- 2) семантичну (слово + ЛСП, наприклад: „Hand“ + ЛСП прикметників “Оцінки” і ЛСП + ЛСП, наприклад: ЛСП іменників “Соматизми” + ЛСП прикметників “Оцінки”).

Для кожної групи біномів вираховано середнє значення коефіцієнта К. Його середні значення коливаються в межах від 0,17 до 0,35. Ми пропонуємо відповідно до цього згрупувати всі біноми в зони фразеоло-

гічності, тобто класифікувати за ступенем зв'язку між його компонентами:

Перша зона фразеологічності: біноми мають лише певну суму χ^2 без значущості (напр.: „Hand“ + „legen“);

Друга зона фразеологічності: біноми зі слабким фразеологічним зв'язком ($0 < K < 0,16$) (напр.: „Hand“ + „halten“);

Третя зона фразеологічності: біноми з середнім фразеологічним зв'язком ($0,17 < K < 0,35$) (напр.: „Hand“ + „nehmen“);

Четверта зона фразеологічності: біноми з сильним фразеологічним зв'язком ($0,36 < K < 1$) (напр.: „Hand“ + „recht“).

Біноми першої зони фразеологічності є одиницями стійкого контексту. Використовуючи термінологію Н.М. Амосової, їх можна назвати **“фразеолоїдами”**. Біноми другої, третьої і четвертої зон є одиницями постійного контексту, тобто **фразеологізмами**.

Біноми, які не належать до жодної зони фразеологічності, є одиницями змінного контексту, тобто **вільними сполученнями**.

ВИСНОВКИ

1. Іменники відіграють у фразеології найважливішу роль, оскільки вони відрізняються від прикметників і дієслів лексичною різноманітністю і вживаються у складі фразеологізмів найчастіше.

Одиниці лексико-семантичного підкласу “Соматизми” входять до складу найбільшої кількості ФО, хоча за обсягом (кількістю іменників) переважає ЛСП “Предмети побуту, знаряддя праці та будь-якої діяльності”.

Фразеологічно найпродуктивнішим іменником у словнику є слово „Hand”.

Якщо іменник – семантичне ядро фразеологічного сполучення слів, то дієслово – його синтаксичний центр. Дієслова у фразеології вживаються не набагато рідше, ніж іменники, проте не вирізняються лексичною різноманітністю. Фразеологічно найпродуктивнішим дієсловом у словнику є „sein”, але зрозуміло, що воно служить лише для зв'язку слів.

Фразеологічно найпродуктивніший ЛСП серед дієслів – “Рух”, а найбільший за обсягом – “Фізичний вплив”.

Прикметник вживається в німецькій фразеології значно рідше, ніж іменник та дієслово.

Найбільшим за обсягом та найпродуктивнішим ЛСП серед прикметників є ЛСП “Оцінка”, а найпродуктивнішою одиницею – прикметник цього ЛСП „gut”.

Середньостатистична модель німецької ФО виглядає таким чином: іменник (2) + дієслово (3), тобто сполучення іменника з фразеологічною продуктивністю 2 слововживання і дієслова з відповідною продуктивністю 3 слововживання.

Лексичні одиниці з умовно позитивною конотацією, як правило, переважають кількісно одиниці з негативною і у фразеологічному словнику, і в тексті.

2. Частота вживання ЛСП у фразеології не є прямо пропорційною частоті вживання цього ЛСП відносно інших у тексті, тобто на частоту ЛСП у тексті в першу чергу впливає зміст твору, а у фразеології – конотаційні можливості лексичних одиниць ЛСП.

Що стосується окремих слів, то, в принципі, можна стверджувати таке: високопродуктивне слово у фразеологічному словнику є високочастотним у тексті.

Найпродуктивніші у фразеології слова посідають перші місця і за власною частотою, і за кількістю ФО з ними у тексті. Тобто, чим більша кількість ФО з певним словом зафіксована словником, тим частіше це слово є компонентом ФО в тексті.

Рідковживані слова становлять більшість усіх лексичних одиниць, зафіксованих у фразеологічному словнику, проте на них припадає незначна кількість ФО, тобто вони схильні до одно-дворазової фразеологічної сполучуваності, а загальноживані слова – до багаторазової. Отже, на конотацію рідковживаних слів впливає їх “екзотичність”, а на конотацію високочастотних слів – їх загальновідомість, давнє походження і легкість алегоричного переосмислення.

3. За допомогою кількісних підрахунків і статистичних методів можна вирахувати ступінь фразеологічності слова, ЛСП і словосполучення.

Фразеологічність слова / ЛСП є складним явищем і не залежить лише від частоти вживання у фразеології чи в тексті. Її можна вирахувати за допомогою суми χ^2 і коефіцієнта спряженості K . Вона відображає силу зв'язку між словом / ЛСП і його вживанням у складі ФО в тексті відносно інших слів / ЛСП.

Стабільний (фразеологічний) зв'язок у лексичних біномах, який відображає силу сполучуваності двох компонентів залежно від частоти їх спільного вживання в тексті відносно інших синтагматичних партнерів, і ступінь цього зв'язку, можна встановити також за допомогою суми χ^2 і коефіцієнта спряженості K .

4. До фразеології (фразеологічного фонду) мови належать усі біноми зі встановленим стабільним зв'язком. Вони можуть бути трьох типів: “слово” + “слово”, “слово” + “ЛСП”, “ЛСП” + “ЛСП”.

Більшість біномів лексичної (традиційної) фразеології (типу “слово” + “слово”) зі встановленими нами стабільними зв'язками зафіксована словниками.

На прикладі шести досліджуваних ЛСП та їх одиниць за допомогою статистичних методів у дисертації запропонована класифікація фразеологічних сполучень з урахуванням ступеня стабільного зв'язку між компонентами біномів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

1. Задорожна І.П. Власні назви у німецькій фразеології // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 27: Германська філологія. – Чернівці: ЧДУ, 1998. – С. 77-79.
2. Задорожна І.П. Іменники в німецькій фразеології // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 41: Германська філологія. – Чернівці: ЧДУ, 1998. – С. 122-126.
3. Задорожна І.П. Деякі характеристики іменників, прикметників і дієслів у німецькій мові // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 60: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 122-128.
4. Задорожная И.П. Некоторые характеристики прилагательных в немецкой фразеологии // Материалы международной конференции «Единство системного и функционального анализа языковых единиц». – Белгород: Изд-во БГУ. – 1999. – Вып. IV. – С. 34-35.
5. Задорожна І.П. Деякі особливості компонентів фразеологічних одиниць у німецькій мові // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 84: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 136-142.
6. Задорожна І.П. Частотні характеристики деяких лексико-семантичних підкласів у німецькій фразеології // Материалы конференции «Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество - II». – Ялта: Изд-во «Крымфармтрейдинг». – 2000. – С. 125-128.
7. Задорожна І.П. Сполучуваність соматизмів у німецькій мові // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 114: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 69-79.
8. Задорожна І.П. Сполучуваність дієслів розумової діяльності у німецькій мові // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 27: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 26-33.
9. Задорожна І.П. Частотні характеристики соматизмів у німецькій фразеології та художній літературі // Материалы конференции «Функ-

ациональная лингвистика. Язык. Человек. Власть». – Ялта: Изд-во «Крымфармтрейдинг». – 2001. – С. 85-87.

АНОТАЦІЯ

Задорожна І.П. Семантичні та сполучувальні властивості компонентів фразеологізмів у німецькій мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2003.

Дисертація присвячена лексико-семантичному аналізу фразеологічного фонду німецької мови, особливостям вживання лексичних одиниць у складі фразеологізмів і вільно в тексті, дослідженню сполучуваності слів та їх лексико-семантичних підкласів за допомогою статистичних методів.

Створено нову класифікацію фразеологічних одиниць з урахуванням ступеня зв'язку між компонентами лексичних біномів, який визначається за допомогою критерію χ^2 і коефіцієнта взаємної спряженості K.

Запропоновано поділ фразеології як науки, що вивчає лексичні біноми зі встановленим стабільним (фразеологічним) зв'язком, на лексичну і семантичну. Їх одиницями є відповідно біноми типу “слово” + слово” (лексична фразеологія), “слово” + “лексико-семантичний підклас” та “лексико-семантичний підклас” + “лексико-семантичний підклас” (семантична фразеологія).

Отримані дані можуть використовуватися при укладанні частотних (в тому числі фразеологічних) словників і при розробці проблем, пов'язаних з автоматичним аналізом тексту і перекладом взагалі.

Запропоновані методи для розпізнавання фразеологічних сполучень рекомендується використовувати при укладанні фразеологічних словників.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, статистичні методи, частотні характеристики, лексико-семантичний підклас, фразеологічна продуктивність, сполучуваність, фразеологічна насиченість твору.

SUMMARY

Zadorozhna I.P. Semantic and Valent Features of German Idiom Constituents. – Manuscript.

A thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – L'viv Ivan Franko National University, L'viv, 2003.

The dissertation is dedicated to lexico-semantic analysis of phraseological stock of the German language, peculiarities of usage of isolated words in the framework of a phraseological unit and freely in the text. The methods of quantitative and statistical analysis are employed to investigate combinability of words and their lexico-semantic subclasses. A new classification of phraseological units has been introduced on the basis of the degree of structural and semantic cohesion of the components of binomial lexical units which is established with the help of criterion x and coefficient of mutual conjugacy K .

We suggest dividing phraseology as a science, which studies binomial lexical units characterized by stability of their (standard) structure, into lexical and semantic phraseology, the basic units of which accordingly are such binomials as "word" + "word" (lexical phraseology), "word" + "lexico-semantic subclass" and "lexico-semantic subclass" + "lexico-semantic subclass" (semantic phraseology).

The data obtained in the process of investigation may be employed in frequency (including phraseological) dictionaries compiling and elaboration of the issues involving machine analysis of the text and translation in general.

The methods suggested for phraseological units identification should be implemented in phraseological dictionaries compiling.

Key words: phraseology, phraseological unit, statistical methods, frequency characteristics, lexico-semantic subclass, phraseological productivity, combinability, phraseological intensity of a text.

АННОТАЦИЯ

Задорожная И.П. Семантические и сочетаемостные свойства компонентов фразеологизмов в немецком языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – Германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2003.

Диссертация посвящена лексико-семантическому анализу фразеологического фонда немецкого языка и особенностям употребления лексических единиц в составе фразеологизмов и в тексте.

Работа состоит из предисловия, пяти разделов, выводов, списка использованной литературы и приложений.

Первый раздел «Слово. Фразеологическая единица. Сочетаемость» посвящен рассмотрению следующих теоретических вопросов: слово и его лексическое значение, фразеологическая единица и фразеологическое значение, классификация фразеологизмов, сочетаемость слов.

Во втором разделе «Материал и методы исследования» обосновывается выбор материала исследования, описываются основные статистические понятия и методы, использованные в работе.

В третьем разделе «Анализ лексико-семантического состава немецкой фразеологии» осуществлено сравнительное изучение существительных, прилагательных и глаголов, употребляемых в составе фразеологических единиц (ФЕ), разработаны классификации названных частей речи с подразделением их на лексико-семантические подклассы (ЛСП) и установлены количественные характеристики этих подклассов.

В четвертом разделе «Анализ лексико-семантических подклассов на материале художественной литературы» исследуется употребление шести ЛСП (по два существительных, прилагательных и глагола), а также составляющих их единиц и фразеологизмов, включающих эти единицы, в художественных произведениях немецких авторов второй половины XX столетия, осуществляется сравнительный анализ количественных показателей, полученных на основе фразеологического словаря и текстов.

Пятый раздел «Анализ сочетаемости лексико-семантических подклассов и их единиц» посвящен выявлению с помощью количественных методов стабильных (фразеологических) связей, на основе которых осуществлен отбор фразеологизмов и их подразделение на зоны фразеологичности с учётом степени связи между компонентами лексических биномов. Кроме того, установлена степень фразеологичности исследуемых единиц и ЛСП, осуществлена сравнительная характеристика, обоснован собственный взгляд автора на фразеологию и фразеологизм.

Результаты проведенного исследования позволяют констатировать следующее:

1) Существительные во фразеологии играют главную семантическую роль, а глаголы – синтаксическую.

2) Лексические единицы с условно позитивной коннотацией встречаются чаще как в составе ФЕ в словаре, так и в свободном употреблении в тексте.

3) На количество употреблений слова в тексте влияет в первую очередь содержание произведения, а во фразеологии – коннотативные возможности лексических единиц.

4) Редкоупотребляемые слова склонны к 1-2-разовой фразеологической сочетаемости, а общеупотребительные – к многократной, т.е. на коннотацию редкоупотребляемых слов влияет их «экзотичность», а на коннотацию высокочастотных – их общеизвестность, древнее происхождение и легкость аллегорического переосмысления.

5) Высокопродуктивные слова во фразеологическом словаре являются высокочастотными в тексте.

6) Чем большее количество ФЕ с определённым словом зафиксировано в словаре, тем чаще это слово употребляется в составе ФЕ в тексте.

7) Употребление ФЕ в произведениях художественной литературы – трудно прогнозируемое явление, но возможно установить частоту употребления ФЕ для каждого произведения и автора.

8) С помощью количественных подсчётов и статистических методов можно вычислить степень фразеологичности слова и сочетания.

9) Стабильная (фразеологическая) связь может быть установлена с помощью суммы χ^2 и коэффициента сопряженности К, который отображает силу сочетаемости двух компонентов в зависимости от частоты их совместной встречаемости в тексте относительно других синтагматических партнёров.

10) Все лексические биномы с установленной нами стабильной связью относятся к фразеологии. Биномы типа «слово + слово» – к лексической, а биномы типа «слово + ЛСП» и «ЛСП + ЛСП» – к семантической. Многие из биномов первого типа фиксируются словарями.

11) На примере шести исследуемых ЛСП и составляющих их единиц в диссертации предложена классификация фразеологических сочетаний с учётом меры стабильной связи между компонентами биномов.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, статистические методы, частотные характеристики, лексико-семантический подкласс, фразеологическая продуктивность, сочетаемость, фразеологическая насыщенность произведения.

Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 891 від 08.04.2002 р.

Підписано до друку 07.03.2003. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,1.
Зам. 019-п. Тираж 100.

Друкарня видавництва "Рута" Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.